

Алымкулов Б.Н.

**КЫРГЫЗСТАНДА БИЛИМ БЕРҮҮ САЯСАТЫНЫН ПРИЗМАСЫ
АРКЫЛУУ ТУРУКТУУ ӨНҮКТҮРҮҮНҮН КОНЦЕПЦИЯСЫН АДАПТАЦИЯЛОО
МАСЕЛЕСИНЕ КАРАТА**

Алымкулов Б.Н.

**К ВОПРОСУ АДАПТАЦИИ КОНЦЕПЦИИ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ СКВОЗЬ
ПРИЗМУ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ПОЛИТИКИ В КЫРГЫЗСТАНЕ**

B.N. Alymkulov

**TO THE QUESTION OF ADAPTATION OF THE CONCEPT
OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT THROUGH THE PRISM OF EDUCATIONAL
POLICY IN KYRGYZSTAN**

УДК:342/71:07

Макалада Кыргызстандагы билим берүү саясатынын призмасы аркылуу Туруктуу өнүктүрүү концепциясын адаптациялоонун айрым аспектери талданат.

В статье анализируются некоторые аспекты адаптации Концепции устойчивого развития сквозь призму образовательной политики в Кыргызстане.

The article analyzes some aspects of the adaptation of the Concept of sustainable development through the prism of educational policy in Kyrgyzstan.

КР мамлекеттик саясаты азыркы шарттарда экономиканын өсүшү үчүн зарыл болгон, жогорку квалификациялуу кадрлардын күчтүү потенциалын түзүүгө негизги басым жасайт. Кесипкөйлүктүн жогорку деңгээли сапаттуу академиялык билим берүүнүн жогорку технологиялуу өндүрүш менен өз ара аракетин аркылуу камсыздалат.

Илимий жана илимий-педагогикалык кадрларды даярдоодо негативдүү учурларды жеңүү үчүн КР мамлекеттик саясаты, биздин пикирибиз боюнча, бир катар кечиктирилгис милдеттерди чечиши керек:

- жогорку окуу жайынан кийинки билим берүүнүн натыйжалуу тутумун түзүү аркылуу дүйнөлүк квалификациялуу талаптардын деңгээлиндеги илимий жана илимий-педагогикалык кадрларды даярдоону камсыздоо;

- диссертациялык иштерди кароо процедура-сынын айкындуулугун камсыздоо менен, аттестация тутумун демократиялаштырууну өркүндөтүү;

- Болон процессине ылайык кесипкөй кадрларды даярдоонун бүтүн үч деңгээлдик тутумун киргизүү (бакалавр - магистр - Ph. доктор);

- жогорку окуу жайынан кийинки кесиптик билим берүүнүн жаңы моделинин иштөөсүнүн ченемдик укуктук базасын түзүү.

Жогорку окуу жайынан кийинки кесиптик билим берүү жаатындагы саясат көп өлкөлөрдө маалыматтык-коммуникативдик технологияларды максималдуу пайдалануу менен адамдын мүмкүнчүлүктөрүн кеңейтүүгө багытталган. Жогорку окуу жайынан кийинки билим берүү жаатында билим берүүнүн багыттарын иштеп чыгуу жана моделдөө менен

байланыштуу маселелер актуалдуу бойдон калууда. Жогорку кесиптик билим берүүнүн мындай көп деңгээлдүү түзүмү вертикалынан көп баскычтуулукту жана горизонталынан альтернативдүүлүктү камсыздоого багытталган, бул жаш адистерге аралаш адистиктерди жана адистештирүүнү өздөштүрүү мүмкүнчүлүгүн берет жана рыноктук мамилелердин шарттарында өзүн толук актайт. Көптөгөн чет өлкөлүк жогорку окуу жайлары академиялык мобилдүүлүк жана билим берүү жөнүндө документтердин алмашылымдуулук шарттарында, окутууну жана академиялык (бакалавр) жана илимий даражаларды (магистр Ph.D.) ыйгарууну камсыздайт.

Жогорку окуу жайынан кийинки кесиптик билим берүү тутумун өркүндөтүү үчүн тутумду үзгүлтүксүз билим берүүнүн чынжырынын өзгөрүүлөрүндө көрүнүүчү, дүйнөлүк мейкиндикке андан ары интеграциялоо керек. Кесиптик билим берүүнүн жогорку баскычтарын модернизациялоо социумдун стратегиялык өзгөрүүлөрүн камсыздар, реформалоо процессине тутумдук мүнөз берет деп ойлойбуз. Жогорку окуу жайынан кийинки кесиптик билим берүүнүн сапаты мамлекеттик, эл аралык стандарттарды киргизүү аркылуу камсыздалат. Жогорку окуу жайларынын эл аралык аккредитацияны алуусу үчүн шарттар түзүлөт, бул жогорку окуу жайларынын беделин жана билим берүүнүн экспортун жогорулатат.

Жүргүзүлгөн талдоо Кыргызстанда мезгилдештирүүнү шарттайт, аны билим берүү чөйрөсүндөгү мамлекеттик саясатты калыптандыруунун үч этабы менен белгилөөгө болот.

I этап - (1990-1995-ж.ж.) камтыган, билим берүү чөйрөсүндө суверендүү мамлекетти идентификациялоо мезгили.

II этап - (1995-2000-ж.ж.) инсан багытындагы билим берүүгө багытталган идеяларды издөө жана жүзөгө ашыруу.

III этап - (2000-2008-ж.ж.), Мамлекеттик билим берүү доктринасын калыптандыруу жана жүзөгө ашыруу, билим берүү жаатындагы мыйзамдарды өркүндөтүү.

Кыргыз Республикасында билим берүү жаатын-

дагы болуп жаткан модернизациялык процесстердин активдүүлүгүнүн деңгээли боюнча мезгилдерге бөлүштүрүү этаптары кыйла татаал. Айрым позициялар боюнча Кыргызстандын жаңы тарыхындагы бул мезгилди кризистик көрүнүштөрдү жеңүү этабы катары аныктоого болот. Кыргыз Республикасы тандаган демократиялык өнүгүү жолу билим берүү саясатында, анын программалык документтеринде чагылдырылды. Билим берүү саясатына жүргүзүлгөн талдоо реформалардын мүнөзүн жана өз убагында болуп жатканын көрсөтүп турат, бул Кыргызстандагы билим берүү тутуму өткөөл мезгилде бардык деңгээлдерди жаңылоо саясатынын негизинде өнүккөнү тууралуу күбөлөндүрүп турат. Практика коюлган милдеттерди чечүү жана аларды мамлекеттик саясатка киргизүү талдоо үчүн өзүнчө алынган мамлекетке таандык болгон, өзгөчөлүү мүнөзгө ээ экенин күбөлөндүрүп турат.

Сунушталган Кыргызстандагы заманбап билим берүү саясатын мезгилдерге бөлүштүрүү, саясат таануу илиминин арсеналында болгон мезгилдеширүү аракеттеринин негизинде, мамлекеттин бүтүндөй билим берүү тутумунун калыптануусунун, иштөөсүнүн жана андан ары өркүндөөсүнүн этаптарынын так чагылдырууга шарт түзөт деп ойлойбуз.

Белгилүү болгондой, бардык демократиялык мамлекеттер Адам укуктарынын декларациясынын талаптарын толук колдойт, анда ар бир адамдын жөндөмдүүлүгү боюнча билим алууга ажыратылгыс укугу бекитилет. Алсак, Адам укуктары жөнүндө европа конвенциясынын 2-беренесинде мындай деп белгиленет: «Эч кимдин билим алууга укугунан баш тартылбайт. Мамлекет билим берүү жана окутуу жаатында өзүнө алган каалаган милдеттерди аткарууда, ата-энелердин балдарга жеке диний жана философиялык ынанымдарына ылайык билим берүү жана окутуу укугун урматтайт» [1, 225-227-б.]. Конвенцияда билим алууга болгон укук өзүнүн табияты жана мүнөзү боюнча мамлекеттик жөнгө салууну талап кылаары белгиленген, бул каалаган мамлекеттик билим берүү тутумун маанилүү социалдык-саясий детерминанты болуп саналат.

Жогорку билим берүү чөйрөсүндөгү реформалардын социалдык кесепеттеринин болжолу мамлекеттик каржылоону жеке менчик менен аралаштыруу бүтүндөй билим берүү тутумунун жана коомдун социалдык-кесиптик түзүмүнүн олуттуу катаклизмдерине алып келиши мүмкүн экенин жоромолдойт. Деңгээлдерди мындай аралаштыруунун социалдык кесепеттери коомдун социалдык топторунун жана катмарларынын кескин конфронтациясына жана кагылышуусуна алып келип, коомдун кризисин тереңдеттиши мүмкүн.

Билим берүүнү өнүктүрүүнүн дүйнөлүк тенденциясы дүйнөнүн бүтүн картинасынын негизинде көз караштарды калыптандыруу үйрөнүүнүн тутумдук моделдерине негизделген заманбап билимди өздөштүрүүнүн эсебинен мүмкүн болот. Билимдерди интеграциялоонун негизинде окуу сабактарынын

үйрөнүү максатка ылайыктуу болоорун моюнга алуу керек. Орто билим берүүнүн бүтүндөй мазмундук-методикалык тутумун өнүктүрүүнүн мындай жалпы дүйнөлүк тенденциясы «билим берүү талаасы» катары белгиленет.

А.Б. Абдрашевдин пикирин туура деп моюнга алыш керек, ал мындай деп жазат: «Өнүктүрүүнүн негизги милдеттеринин бири билим берүү программаларын камсыздоо концепцияларынын, жаңы базалык окуу пландарынын илимдин талаптарына шайкештиги болуп эсептелет» [2]. Белгилей кетсек, билим берүү саясатын калыптандырууда окуу-тарбиялоо процессин жалпы компьютерлештирүүнүн негизинде маалыматтык технологияларга артыкчылык берилет.

Басма сөз беттеринде жана телеберүүдө жергиликтүү башкаруу боюнча талкуулар жүрүүдө. Аймактык деңгээлде билим берүү тутумун башкарууну өнүктүрүү, билим берүү жаатында жергиликтүү өзүн өзүн башкаруунун мыйзам актыларын киргизүү негиздүү болот деп жоромолдойбуз. Бул билим берүүнү башкаруунун борбордук жана жергиликтүү органдарынын ыйгарым укуктарын чектөөнү шарттайт. Аймактар өз алдынчалуулукка ээ болуп, ал эми борбордук органдар аймактарда билим берүүнү өнүктүрүүнүн стратегиясын аныкташмак.

Аймактык билим берүү департаменттерине чоң ыйгарым укуктарды берүүдө алардын функцияларына аймакта билим берүү саясатынын принциптерин, ошондой эле үзгүлтүксүз билим берүү тутумунун укуктук жана финансылык негиздерин аныктоо, бул аймак үчүн адистерди даярдоону жана бүтүрүүнү пландоо кирмек, бул көптөгөн функцияларды жергиликтүү деңгээлге бир убакта берүүдө аймактын билим берүү мейкиндигин сактоону шарттамак. Ошондой эле билим берүүнү башкарууну борбордон алыстатуу конкреттүү аймактын өзгөчөлүктөрүнө жана бөтөнчөлүгүнө ылайык билим берүүнү башкаруунун жергиликтүү органдарынын кызматкерлеринин түзүмүн, курамын, санын функционалдык милдеттерин аныктоого шарт түзөт.

Рыноктук мамилелерди өнүктүрүү мамлекеттик эмес орто жана жогорку окуу жайларынын санын көбөйтүүнү шарттады, бул позитивдүү кесепеттери менен катар, негативдүү кесепеттер менен да коштолот. Жогорку билим берүү чөйрөсүндөгү реформалардын социалдык кесепеттерин болжолдор, жогорку окуу жайларынын мамлекеттик эмес сегментинин өсүү динамикасы билим берүү тутумунун өзүнүн жана коомдун социалдык-кесиптик түзүмүнүн олуттуу деформациясына алып келиши мүмкүн экенин жоромолдойт. Билим берүү жаатындагы статистика билим берүүнүн талап кылынуусунун жогорку деңгээли жөнүндө күбөлөндүрүп турат, бул Туруктуу өнүктүрүү концепциясын Кыргызстандын социалдык реалдуулугуна адаптациялоонун милдеттүү шарты болуп саналат.

Белгилүү болгондой, коомчулук адистерди жетишсиз модернизацияланган даярдоонун кесепе-

тинде Кыргызстан өнүккөн өлкөлөр менен экономикалык атаандаштыкка чыдабай турганын көп жолу баса белгилеген. Дүйнө жүзүндө жогорку мектептин алкагында олуттуу орунду дипломдон кийинки билим берүү – алардын кесиптик билимин заманга ылайыкташтыруу, алар мурда алган кесиптик даярдоонун жана социалдык-экономикалык чөйрөнүн, илимдин, маданияттын өнүгүүсү менен аныктуулукту убакыттын жаңы талаптарынын ортосундагы ажырымды четтетүү максатында дипломдуу кызматкерлерди уюшкан жана системалуу ишке ашырылган окутуу ээлейт. Адистердин дипломдон кийинки окууга умтулуусунун өбөлгөсү аларды кайрадан аттестациялоо болуп саналаарын белгилей кетүү керек.

Коомду өнүктүрүү процессинде илимдеги, өндүрүштүн тармактарындагы жаңы багыттар пайда болот жана ага ылайык жаңы кесиптердин адистерине болгон керектөө аныкталат. Дипломдон кийинки билим берүүнү өнүктүрүү – жогорку мектепти уюштурууга жана ишмердүүлүгүнө таасир тийгизген, жогорку мектепти реформалоонун маанилүү аспекти. КР үчүн рыноктук экономиканын шарттарында жумушсуздардын көп болушу, дипломго ээ адистерди кайра даярдоо өзгөчө актуалдуулукка ээ болот. Билим берүү тутумун модернизациялоо инновациялык саясатты өнүктүрүү аркылуу жетиши-

лиши мүмкүн.

Туруктуу өнүктүрүү концепциясын изилдөөчүлөр белгилегендей, азыркы заманда илим туруктуу экономикалык өсүштүн, руханий жана материалдык бакубатчылыктын негизи болуп саналат. Атаандашууга жөндөмдүү жана инновациялык түзүмдү калыптандыруу үчүн билим берүүнү жана илимди интеграциялоо программасы жүзөгө ашырылууда. КРда илим азырынча жогорку бийиктиктерди ээлейт, жогорку технологиялык программалардан артта калууда.

Коомду жана билим берүү тутумун инновациялык өнүктүрүү аспектисинде билим берүү саясатынын маанилүү милдети массалык окутуудан жекече мамилени күчөтүүгө, келечектеги адистердин чыгармачылык жөндөмдүүлүктөрүн өнүктүрүүгө өтүү болуп саналат.

Пайдаланылган адабияттардын тизмеси:

1. Европейская конвенция о правах человека и Европейская социальная хартия: право и практика. – М.: Издательство Московского независимого института международного права, 1998. – С. 225- 227.
2. Абдрашев А.Б. Компаративный анализ образовательной политики Республики Казахстан и Кыргызской Республики. Дисс. Канд. полит. н., - Алматы, 2010г. – С. 58-61.

Рецензент: д.ю.н. Молдоев Э.Э.